

แนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ในกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ The Concept of Gender and Sexual Diversity in Sciences and Social Sciences Paradigms

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ (Narupon Duangwises)¹

Received: April 14, 2020

Revised: May 22, 2020

Accepted: July 10, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏอยู่ในกระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยจะเปรียบเทียบให้เห็นว่ากลุ่มความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ วิชาจิตเวชศาสตร์ และเพศศาสตร์ อธิบายความหลากหลายทางเพศจากปัจจัยทางชีววิทยาซึ่งทำให้เพศสรีระของมนุษย์ถูกจัดจำแนกเป็นเพศที่ปกติ (เพศหญิงและเพศชาย) และผิดปกติ (เพศที่มีความคลุมเครือ) ซึ่งวางอยู่บนกระบวนทัศน์วัตถุภาวะ ในขณะที่ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ประวัติศาสตร์สตรีนิยม เควียร์ศึกษา และมานุษยวิทยา อธิบายความหลากหลายทางเพศภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งบ่งชี้ว่าความเป็นหญิงและชายมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่วัฒนธรรม คือ สิ่งที่หล่อหลอมให้มนุษย์สร้างอัตลักษณ์ทางเพศ การทำความเข้าใจกระบวนทัศน์ที่ต่างกันนี้จะช่วยให้เห็นทิศทางการรู้เรื่องเพศในสังคมได้ดีขึ้น

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางเพศ, กระบวนทัศน์, วิทยาศาสตร์, สังคมและวัฒนธรรม

¹ กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

Research and Development Division, Sirindhorn Anthropology Centre

Abstract

This article aims to understand the current concept of gender and sexual diversity that found in the paradigms of sciences and social sciences. It was found from the comparison of two notions that gender and sexual diversity in the sense of the scientific knowledge- includes psychiatry and sexology can be explained from biological factors and human physiology then was classified to normal (female and male) and abnormal sex (unidentified sexual organ). This comprehension is based on the objectivist paradigm. From perspectives of social sciences knowledge, such as history, feminist studies, queer studies and anthropology, on the other hand, explain that gender and sexual diversity can happen under the changing social and cultural context. This indicates that women and men are not naturally occurring but are culturally shaped. People create their own gender identity. Understanding these different paradigms will help to see the direction of gender and sexual knowledge in society better.

Keywords: Gender and Sexual Diversity, Paradigm, Science, Society and Culture

บทนำ: ความสำคัญของความหลากหลายทางเพศในสังคมไทยปัจจุบัน

สถานการณ์เรื่องเพศในสังคมไทยในช่วง 1 ทศวรรษที่ผ่านมา มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิและความเท่าเทียมทางสังคมของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันและคนหลากหลายทางเพศ ในแวดวงวิชาการมีการศึกษาในประเด็นเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น (นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ และแจ๊คสัน, 2556; นฤพนธ์, 2560ก; บาร์มี พานิช, 2559; Jackson, 2016; Ojanen, Ratanashevorn, & Boonkerd, 2016) ในภาคประชาสังคมเกิดองค์กรหลายแห่งที่ออกมาทำกิจกรรมรณรงค์และเคลื่อนไหวเพื่อให้สังคมยอมรับความหลากหลายทางเพศ เช่น มูลนิธิเครือข่ายเพื่อนกะเทยเพื่อสิทธิมนุษยชน สมาคมฟ้าสีรุ้งแห่งประเทศไทย มูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ และมูลนิธิเอ็มพลัส เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงาน

ภาครัฐก็เห็นความสำคัญโดยการออกพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ซึ่งต้องการปกป้องคุ้มครองและยุติการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างไปจากหญิงชาย การตื่นตัวทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และ ภาคราชการ คือ ภาพสะท้อนที่ชี้ว่าความหลากหลายทางเพศเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรามาก และจะมองข้ามไม่ได้

ในบทความนี้จะทบทวนแนวคิดเรื่อง “ความหลากหลายทางเพศ” ในฐานะเป็น ความรู้ที่เกิดจากกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มี ผลต่อการยอมรับและปฏิเสธพฤติกรรมและอัตลักษณ์ทางเพศของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ในการทำความเข้าใจดังกล่าวมีข้อพิจารณาที่สำคัญ คือ วิธีคิดเรื่องเพศและคำเรียกเพศ ในแต่ละสังคมและช่วงเวลามีได้มีเพียงแบบเดียว รวมทั้งกลไกอำนาจของรัฐก็มีผลต่อ การยอมรับหรือปิดกั้นการแสดงออกทางเพศที่ต่างกัน ในที่นี้ผู้เขียนตระหนักดีว่าเรื่องที่มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน ก็คือการใช้คำว่า “เพศ” ในบทความนี้อาจจะทำให้ เกิดภาพเหมารวม เนื่องจากคำว่า “เพศ” ในสังคมไทยมีความหมายที่ซ้อนทับกัน หลายมิติ ทั้งเรื่องในเชิงกายภาพที่อธิบายรูปร่างลักษณะอวัยวะสืบพันธุ์ ในเรื่องอารมณ์ ความรู้สึกที่บ่งบอกถึงความต้องการทางเพศ ในเรื่องของอัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึง การแสดงออกในความเป็นหญิงและชาย ในเรื่องของพฤติกรรมที่อธิบายการแสดงกิริยา ทำทางของบุคคล ดังนั้นคำว่า “เพศ” ในสังคมไทยจึงมีความหมายที่หลากหลายและ ไม่สามารถใช้เทียบเคียงโดยตรงไปตรงกับคำว่า gender และ sexuality ในสังคม ตะวันตกได้ ดังที่ Jackson (2000; 2003; 2009) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าคำว่า “เพศ” ในสังคมไทยมีความหมายเฉพาะที่ไม่เหมือนกับตะวันตก

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เขียนจะทบทวนแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศ ภายใต้กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์แบบตะวันตก พร้อมกับเปรียบเทียบมุมมองและ ข้อถกเถียงทางสังคมศาสตร์และพิจารณาทบทวนความคิดเรื่อง “เพศ” ที่ปรากฏใน สังคมไทยเพื่อที่จะทำความเข้าใจว่าคำเรียกอัตลักษณ์ทางเพศที่มีหลากหลายในปัจจุบัน ดำรงอยู่ร่วมกับความรู้ท้องถิ่นและวาทกรรมแบบตะวันตกอย่างไร และการเคลื่อนไหว ของกลุ่มคนหลากหลายทางเพศสะท้อนการเมืองของอัตลักษณ์ในโลกสมัยใหม่อย่างไร

ฐานความคิดเรื่อง “ความหลากหลาย” ทางเพศ

วิกฤตความรู้ที่เกิดจากทัศนะแบบสมัยใหม่ (modernist perspective) ที่อธิบายเพศของมนุษย์ในแนวพัฒนาการหรือกระบวนการที่เป็นระนาบเส้นตรง และเชื่อในความมีอยู่จริงตามธรรมชาติ หรือมี “แก่นแท้” ของความเป็นเพศทางชีววิทยา วิกฤตดังกล่าวนี้ถูกท้าทายด้วยความคิดแบบพหุลักษณะ (pluralism) ซึ่งพยายามอุดช่องว่างที่วิทยาศาสตร์เคยสร้างไว้ โดยเฉพาะเรื่องความซับซ้อนของประสบการณ์ชีวิตทางเพศของมนุษย์ (Simon, 2003, p. 28) การท้าทายด้วยความคิดแบบพหุลักษณะอาศัยวิธีการรื้อถอนสิ่งที่คิดว่าเป็นจริงแบบธรรมชาติ (denaturalization) เพื่อค้นหว่า ความหมายในเพศสรีระ พฤติกรรม อารมณ์ และการแสดงออกทางเพศเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นและเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เป้าหมายของการรื้อถอนนี้ คือ การวิพากษ์วิธีการจัดประเภท (categorization) หรือการจำแนก “เพศ” (ทั้งเพศสรีระและพฤติกรรม) ของมนุษย์ให้อยู่เป็นกลุ่มที่ต่างกัน การจัดจำแนกทำให้ประสบการณ์ทางเพศของมนุษย์กลายเป็นสิ่งเหมารวม เมื่อเรายิ่งเชื่อในการจัดประเภทมากเท่าใด เราก็จะยิ่งคิดว่าเรื่องเพศต้องมีหมวดหมู่ที่ตายตัว แต่หมวดหมู่เหล่านั้นวางอยู่บนฐานคติเรื่อง “เพศสภาพ” ที่แบ่งเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ฐานคตินี้มาจากกระบวนการทัศนวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่า “เพศ” เป็นเรื่องของการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติของเพศชายและเพศหญิงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การรื้อถอนวิธีการจัดจำแนกเพศจึงเป็นการรื้อถอนกระบวนการทัศนทางวิทยาศาสตร์ที่สร้างทฤษฎีเพศด้วยการมองเชิง “หน้าที่นิยม” (functionalism) ที่ผิวเผินเกินไป (Simon, 2003, p. 30)

แต่เดิมวิทยาศาสตร์อธิบายพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์เป็นเพียงแรงขับตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ทัศนะแบบพหุลักษณะมองว่าพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์มิใช่เพียงสัญชาตญาณตามธรรมชาติ แต่เป็นการทำให้การแสดงอารมณ์ความปรารถนา กลายเป็นเรื่องทางเพศ (sexualized representation of desire) (Simon, 2003, p. 28) ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลสร้างและเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ทางเพศของตัวเอง และการแสดงออกดังกล่าวก็นับมีความซับซ้อน ไม่คงที่ และคาดเดาไม่ได้ Simon (2003) กล่าวว่า ถึงแม้ข้อเท็จจริงในชีวิตของมนุษย์จะยังเหมือนเดิมแต่การให้ความหมายต่อข้อเท็จจริงนั้นเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เพราะบุคคลสามารถต่อเติมเสริมแต่งจินตนาการ

ทางเพศจากความทรงจำของตัวเอง ฉะนั้นการแสดงความรู้สึกโดยใช้เพศเป็นสื่อจึงมีความหมายที่เปิดกว้างขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความทรงจำของบุคคล

นอกจากนั้นความคิดแบบพหุลักษณะยังเชื่อว่าระเบียบทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องมีความไม่คงที่ เพราะบุคคลสามารถใกล้เคียงและให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ได้ “สังคม” ในความคิดแบบพหุลักษณะจึงเต็มไปด้วยการต่อรองทางประสบการณ์ที่บุคคลมีต่างกัน ความคิดพหุลักษณะยังชี้ให้เห็นว่า กรอบความคิดที่ยึดมั่นใน “เพศสภาพ” (gender) ทำให้เกิดการแยกพรมแดนและช่วงชั้นทางสังคมที่สูงต่ำไม่เท่ากันระหว่างชายและหญิง ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้สังคมทุนนิยมที่ให้อำนาจผู้ชาย (Dunne, 2003, p. 65) ความคิดพหุลักษณะจึงทำลายความมั่นคงของระบบรักต่างเพศที่มีความรู้วิทยาศาสตร์รองรับ (Jackson, 2003, p. 69) “ความเป็นรักต่างเพศ” เป็นเพียงปฏิบัติการที่มนุษย์ทำตามและขัดขึ้นได้ และการปฏิบัติที่ต่างไปจากระบบรักต่างเพศก็เป็นวิถีที่พบเห็นได้ในหลายสังคม อาจกล่าวได้ว่า พหุลักษณะทางเพศมิได้เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ แต่การแบ่งแยกเพศให้เป็นความถูกและความผิด คือ เรื่องที่จะต้องตรวจสอบ

ความหลากหลายทางเพศภายใต้กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์

เมื่อย้อนมองกลับไปในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา (enlightenment) จนถึงสมัยวิคตอเรียหรือช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Nye, 1999, p. 115) ซึ่งการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์จะตกอยู่ใต้วิธีการวิทยาศาสตร์ (scientific method) เป็นช่วงเวลาบ่มเพาะและเป็นจุดเปลี่ยนของการศึกษาเรื่องเพศที่สำคัญ (Mondimore, 1996, p. 21) ในช่วงเวลานั้นอิทธิพลความคิดและกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์เข้าไปแทรกซึมการอธิบายปัญหาสังคมหลายเรื่อง จนทำให้ปัญหาเหล่านั้นกลายเป็นเรื่องทางสุขภาพและการแพทย์ เช่น การทำแท้ง การข่มขืน การคุมกำเนิด การสำเร็จความใคร่ ปัญหาโสเภณี และกามโรค สิ่งเหล่านี้ คือ ความพยายามที่จะควบคุมสังคมและสร้างศีลธรรมโดยใช้วิทยาศาสตร์เป็นมาตรฐานในการชี้วัด (Greenberg, 1988, p. 403; Garton, 2004, p. 114) เมื่อนักวิทยาศาสตร์เข้ามาในพรมแดนเรื่องเพศทำให้การอธิบาย “พฤติกรรมทางเพศ” ตกอยู่ภายใต้ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ (behavioral science) เป็นการชี้วัดด้วยเรื่องราวทาง “วัตถุภาวะ” (objectivity) เพศจึงกลายเป็นสิ่งที่จับต้องได้ ตรวจวินิจฉัยได้ เช่น อวัยวะเพศ ระบบประสาท

ขนาดสมอง และฮอว์โมน การอธิบายในแนวนี้รู้จักในนาม “วิทยาศาสตร์แห่งเพศ” (science of sex) (Weeks, 2003, p. 42)

วิชาเพศศาสตร์ (Sexology) จึงเป็นผลผลิตของยุคสมัยใหม่ (modernity) ที่มองว่าธรรมชาติ คือ ผู้กำหนดความจริงแห่งเพศ (Simon, 2003, p. 22) พฤติกรรมทางเพศที่ถูกมองว่า “ผิดปกติ” (perversion) จะได้รับความสนใจจากวงการแพทย์ โดยเฉพาะคนที่มีจิตใจตรงข้ามกับเพศสรีระ (transgender) และคนที่รักเพศเดียวกัน (homosexuality) (Mondimore, 1996, p. 27) อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสความคิดของแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ที่มองคนเหล่านั้นในเชิงลบ ยังมีนักวิชาการบางคนใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายความหลากหลายในพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ นั่นคือ Karl Heinrich Ulrichs ที่ชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมทางเพศทุกรูปแบบล้วนเป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างมาให้ (Felski, 1998, p. 4) กล่าวคือ ในกรณีของผู้ชายที่มีความรู้สึกรักเพศเดียวกันเกิดจากการมีฮอว์โมนเพศหญิงมาตั้งแต่กำเนิดทำให้มีจิตใจและอารมณ์แบบผู้หญิงและสนใจในเพศเดียวกัน ซึ่งจะถูกนิยามว่า urnings (Ulrichs, 1994, p. 34) ส่วนผู้หญิงที่ชอบเพศเดียวกัน เนื่องมาจากมีฮอว์โมนเพศชายมากกว่าปกติ ส่วนผู้ชายที่มีความสนใจในเพศตรงข้ามจะถูกนิยามว่า dioning (Mondimore, 1996, p. 29)

Ulrichs ยังสนใจศึกษาผู้ที่เกิดมามีอวัยวะเพศที่คลุมเครือ ซึ่งถูกนิยามว่าเป็น “กะเทยแท้” (hermaphrodites) โดยแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ กะเทยแท้ชาย หมายถึง บุคคลที่เกิดมามีอวัยวะสืบพันธุ์ชายปรากฏให้เห็น แต่ภายในยังมีอวัยวะเพศหญิงซ่อนอยู่ ส่วนอีกพวกหนึ่ง คือ กะเทยแท้หญิง หมายถึง บุคคลที่เกิดมามีอวัยวะสืบพันธุ์หญิงแต่ภายในยังมีอวัยวะเพศชายซ่อนอยู่ กะเทยแท้ชายจะมีจิตใจและความรู้สึกแบบเดียวกับผู้ชายที่เป็น urnings โดยจะมีความรู้สึกรักเพศชาย (Ulrichs, 1994, pp. 53-54) คำอธิบายในทำนองเดียวกันมาจากการศึกษาของ Magnus Hirschfeld ผู้ก่อตั้งสถาบัน Institute for Sexology ในปี ค.ศ. 1919 และเป็นผู้บัญญัติศัพท์ Transvestism ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มีสภาพจิตใจตรงข้ามกับเพศสรีระ สาเหตุเพราะในช่วงปฏิสนธิเป็นตัวอ่อนในครรภ์ เซลล์ที่ผลิตอวัยวะเพศมีการทำงานผิดปกติเมื่อคลอดออกมาแล้วก็จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ตรงข้ามกับเพศสรีระ นอกจากนี้ Hirschfeld ยังพบว่า มนุษย์มีการแสดงอารมณ์ทางเพศที่หลากหลายถึง

16 ลักษณะ โดยพิจารณาจากปัจจัย 4 อย่าง คือ อวัยวะเพศ การแสดงออกทางร่างกาย แรงกระตุ้นทางเพศ และการแสดงอารมณ์ความรู้สึก (Hirschfeld, 1998, pp. 97-104)

จนถึงทศวรรษ 1940 Kinsey, Pomeroy and Martin (1948) ศึกษาโดยการเก็บข้อมูลเชิงสถิติผ่านประวัติและประสบการณ์ทางเพศของคนหลายพันคนที่มีความแตกต่างกันในด้านศาสนา เชื้อชาติ การศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ สิ่งที่ค้นพบก็คือ มนุษย์สามารถมีพฤติกรรมทางเพศใน 3 ลักษณะ ได้แก่ พฤติกรรมรักต่างเพศ พฤติกรรมรักเพศเดียวกัน และพฤติกรรมรักได้ทั้งสองเพศ (bisexuality) พฤติกรรมทั้งสามลักษณะนี้ถูกจัดให้อยู่ในระนาบเดียวกันเพื่อใช้เป็นดัชนีตรวจสอบว่าบุคคลมีพฤติกรรมเอนเอียงไปทางด้านไหน ซึ่งรู้จักในนาม heterosexual-homosexual rating scale ที่มีระดับ 0-6 โดยระดับศูนย์ หมายถึง บุคคลที่เป็นรักต่างเพศ ระดับหก หมายถึง บุคคลที่เป็นรักเพศเดียวกัน (Mondimore, 1996, p. 85) ทั้งนี้ Kinsey เชื่อว่า ความรู้สึกรักเพศเดียวกันเป็นเรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน

ในทศวรรษ 1990 การศึกษาของ Fausto-Sterling (1993) ซึ่งได้อาศัยความรู้ทางชีววิทยามาศึกษาความหลากหลายในสรีระทางเพศของมนุษย์ โดยศึกษากลุ่มคนที่เป็น intersex หรือบุคคลที่เกิดมามีเพศสรีระที่มากกว่าหนึ่งแบบ (Fausto-Sterling, 2000, p. 469) ซึ่งแบ่งได้เป็นสามกลุ่ม คือ เพศกะเทยแท้ (herm) หมายถึง บุคคลที่มีทั้งอวัยวะสืบพันธุ์ชายและหญิงที่สามารถผลิตอสุจิและไข่ได้ในคน ๆ เดียว เพศกะเทยเทียมชาย (merm) หมายถึง บุคคลที่มีอวัยวะสืบพันธุ์ชายเด่นและมีอวัยวะสืบพันธุ์หญิงไม่ชัดเจน ผลิตอสุจิได้ แต่ไม่สามารถผลิตไข่ได้ เพศกะเทยเทียมหญิง (ferm) หมายถึง บุคคลที่มีอวัยวะสืบพันธุ์หญิงชัดเจน แต่มีอวัยวะสืบพันธุ์ชายไม่ชัดเจน ผลิตไข่ได้แต่ผลิตอสุจิไม่ได้ (Fausto-Sterling, 2000, p. 78) บุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวจะมีอารมณ์และความรู้สึกที่ต่างไปจากเพศหญิงและชาย ซึ่งวงการแพทย์ควรยอมรับให้คนเหล่านี้เติบโตและแสดงออกในแบบที่เขาเป็น ไม่ควรผ่าตัดให้พวกเขามีเพศสรีระอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น (Fausto-Sterling, 2000, p. 472)

จะเห็นได้ว่า ในแวดวงวิทยาศาสตร์การแพทย์ยังมีผู้ที่ศึกษาความหลากหลายของพฤติกรรมทางเพศและเพศสรีระ ซึ่งสะท้อนว่าร่างกายธรรมชาติของมนุษย์มิได้มีเพียงเพศหญิงและเพศชาย และหากส่งเสริมให้ความรู้เหล่านี้เผยแพร่ให้กว้างขวางขึ้น ก็อาจเป็นประโยชน์ในการยอมรับความหลากหลายทางเพศของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

จิตเวชศาสตร์กับการอธิบายความหลากหลายทางเพศ

จุดเปลี่ยนที่สำคัญที่เกิดจากวงการจิตเวชศาสตร์ ก็คือการชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของอารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ นักจิตเวชศาสตร์จะสนใจอธิบายทางเลือกในวัตถุทางเพศ (sexual object choice) ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมทางเพศแบบใดแบบหนึ่ง (Garton, 2004) แต่นักจิตเวชศาสตร์มักจะอธิบายพฤติกรรมทางเพศโยงเข้ากับปัจจัยทางชีววิทยา เห็นได้จากการศึกษาของ Richard Von Krafft-Ebing เรื่อง Psychopathia Sexualis (1886) ซึ่งอธิบายถึงพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ในหลายรูปแบบ เช่น การแสวงหาความสุขทางเพศโดยอาศัยวัตถุสิ่งของเป็นเครื่องมือสำเร็จความใคร่ (sexual fetishism) การมีความสุขจากการทรมานผู้อื่นในการมีเพศสัมพันธ์ (sadism) การมีความสุขเมื่อได้รับความเจ็บปวดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ (masochism) การมีความสุขทางเพศโดยผ่านการใช้วัตถุสิ่งของ การมีความสุขทางเพศกับเด็ก (paedophilia) การมีสภาพจิตใจที่ต่างไปจากเพศสรีระ รวมทั้งความสุขทางเพศกับการมีเพศสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน พฤติกรรมเหล่านี้ถูกอธิบายว่าเป็นผลมาจากระบบประสาทที่ผิดปกติ (paraesthesia) (Felski, 1998, p. 1) Von Krafft-Ebing ได้เสนอทฤษฎี degeneracy เพื่อที่จะอธิบายว่า พฤติกรรมรักเพศเดียวกันมีสาเหตุมาจากความผิดปกติของระบบประสาทที่ส่งผลกระทบให้บุคคลรู้สึกว่าคุณค่าตนเองต่ำ้อย ความผิดปกตินี้นำไปสู่ความเสื่อมถอยในการแสดงออกทางพฤติกรรม (Mondimore, 1996, p. 36)

คำอธิบายเกี่ยวกับความผิดปกติของระบบประสาทที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมทางเพศ ยังพบได้ในการศึกษาของ Sigmund Freud (1962) ที่พยายามอธิบายปัญหาทางเพศด้วยความรู้ชีววิทยาและจิตเวชศาสตร์ โดยกล่าวว่า จิตใจของมนุษย์มีผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม พร้อมเสนอทฤษฎีคู่ตรงข้ามระหว่างสิ่งที่อยู่ข้างใน (นามธรรม) กับสิ่งที่อยู่ภายนอก (รูปธรรม) กล่าวคือ สิ่งที่อยู่ภายในจะเป็น “ตัวตน” ที่ทำให้บุคคลรู้ว่าคุณค่าตนเองเป็นใคร ในหนังสือ Three Essays on the Theory of Sexuality มีการอธิบายถึง “แรงขับทางเพศ” ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ชีวิตในวัยทารก ในวัยนี้มนุษย์จะแสดงความรู้สึกทางเพศที่หลากหลาย ไม่มีรูปแบบที่ตายตัว เมื่อบุคคลเติบโตจนถึงวัยรุ่น พฤติกรรมทางเพศจะเปลี่ยนแปลงไป วิธีการที่ Freud ใช้ทำความเข้าใจเรื่องเพศ คือ วิธีการซักประวัติ (talking cure) (Garton, 2004,

p. 174) ซึ่งเป็นวิธีการพูดคุยกับคนไข้เพื่อให้เขาเล่าความทรงจำและประสบการณ์ทางเพศในอดีตตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ จากการซักถามนี้จะทำให้เข้าใจ “ปมทางจิต” ที่แอบแฝงอยู่ในคน ๆ นั้น และส่งผลให้เขาแสดงพฤติกรรมทางเพศในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น Freud ยังชี้ว่า บุคคลที่มีระบบประสาททำงานผิดปกติจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมและอารมณ์ทางเพศ (Mondimore, 1996, p. 71)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในเวลาต่อมาทำให้ Freud เชื่อว่าความรู้สึกรักเพศเดียวกัน ไม่ใช่ความผิดปกติแต่เป็นการแสดงพฤติกรรมทางเพศที่สลับขั้ว (inverts) (Nye, 1999, p. 185) ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ทางเพศในวัยเด็ก เด็กบางคนอาจมีระบบประสาทที่ทำงานผิดปกติซึ่งทำให้แสวงหาความพึงพอใจทางเพศแบบแปลก ๆ ความรู้สึกชอบเพศเดียวกันจึงเป็นทางเลือกและเป็นจินตนาการในการแสวงหาความสุขทางเพศของคนบางคน Freud เชื่อว่า ความรู้สึกรักได้ทั้งสองเพศสามารถเกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของชีวิตจนกว่าบุคคลจะเลือกในสิ่งที่ตนเองมีความสุข ต่อมา Lacan (1978) ได้นำความคิดนี้ไปตีความใหม่ โดยกล่าวว่าความแตกต่างระหว่างหญิงชายเป็นเรื่องของการจัดหมวดหมู่ทางสังคมโดยใช้ “ภาษา” เป็นเครื่องมือในการนิยามความหมาย ดังนั้นตัวตนและอัตลักษณ์ทางเพศของมนุษย์จึงเป็นภาพสะท้อนของจินตนาการและเป็น “แรงขับ” (drives) ระหว่างจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกที่ไม่สามารถทำให้สมบูรณ์ได้ ตัวตนทางเพศจะเกิดขึ้นจากการรับรู้ของคนอื่น หรือจะต้องมีคนอื่นหรือสิ่งที่อยู่ภายนอกเป็นที่อ้างอิงเพื่อที่จะมีตัวตน สำนึกของการมีตัวตนจะเกิดขึ้นเมื่อภาพแห่งตัวตนสะท้อนกลับมายังตัวเองโดยผ่านการมองตัวตนของคนอื่น (Mitchell & Rose, 1982, p. 5)

การศึกษาของ Havelock Ellis เรื่อง Studies in Psychology of Sex จำนวน 6 เล่ม เขียนขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1897-1910 อธิบายให้เห็นถึงพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ที่มีหลายรูปแบบและสัมพันธ์กับปัจจัยทางชีววิทยา เช่น การสำเร็จความใคร่ หรือการแสวงหาความสุขทางเพศโดยการสร้างจินตนาการให้ตัวเอง (Auto-Erotism) และการรักคนเพศเดียวกันไม่ใช่ความเปี่ยงเบนหรืออาการป่วยทางจิตแต่เป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต (Crozier, 2008, p. 27) นอกจากนั้นในหนังสือเรื่อง Sexual Inversion (1897) ยังอธิบายให้เห็นว่า พฤติกรรมรักเพศเดียวกันสามารถพบได้ทั้งในเพศชายและเพศหญิง รวมทั้งเกิดขึ้นได้ทุกช่วงวัยซึ่งเป็นเรื่อง

ตามธรรมชาติ และสามารถพบได้ในหลายวัฒนธรรมตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบัน
สิ่งสำคัญ คือ สังคมได้สร้างกฎระเบียบขึ้นมาควบคุมพฤติกรรมทางเพศบางอย่าง
ภายใต้ระบอบอำนาจและการสถาปนาบรรทัดฐานทางเพศ (Crozier, 2008, p. 29)

การศึกษาความหลากหลายทางเพศในมิติประวัติศาสตร์

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเพศในมิติประวัติศาสตร์ ได้สร้างคุณูปการที่สำคัญ
คือ ชี้ให้เห็นว่าเรื่องเพศเป็นผลผลิตทางสังคม มิได้เป็นสิ่งที่คงที่ตายตัว และมีใช้ผลจาก
การกระทำของธรรมชาติ (Weeks, 1981, p. 3) การศึกษาของ McIntosh (1968)
ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของคนรักเพศเดียวกันไม่ได้เกิดขึ้นทุกสังคม ตัวอย่างในสังคม
อังกฤษ อัตลักษณ์นี้เพิ่งปรากฏให้เห็นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 การศึกษาของ
Foucault (1978) เป็นจุดเริ่มต้นของการทบทวนประวัติศาสตร์เรื่องเพศของมนุษย์
ที่สำคัญ เพราะได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับระบอบความรู้และอำนาจในสังคมตะวันตกในช่วง
คริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่เรื่องเพศถูกทำให้กลายเป็นวัตถุที่ต้องถูกตรวจสอบและต้อง
ค้นหา “ความจริง” เกี่ยวกับมัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างวาทกรรม “เพศวิถี”
(sexuality) ให้กลายเป็นตัวตนของมนุษย์ (sense of self) (Weeks, Holland, &
Waites, 2003, p. 7) ดังนั้นสิ่งที่เราคิดเกี่ยวกับเพศจึงเป็นผลพวงของยุคสมัยใหม่
(Felski, 1998, pp. 1-2)

ประเด็นสำคัญที่ Foucault ได้แย้งก็คือวาทกรรมเรื่อง “เพศวิถี” คือ เทคโนโลยี
ของความรู้วิทยาศาสตร์ที่ทำให้สรีระทางเพศของมนุษย์กลายเป็น “วัตถุ” ที่ต้องถูก
ตรวจสอบเพื่อทำให้บุคคลต้องค้นหาตัวตนทางเพศที่แท้จริงโดยพิจารณาจากพฤติกรรม
อารมณ์ และความรู้สึก และนำเอาคำนิยามมาแบ่งชี้ว่าเราคือใคร เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย
เกย์ เลสเบี้ยน รักต่างเพศ รักเพศเดียวกัน และรักสองเพศ เป็นต้น คำนิยามเหล่านี้คือ
“ภาษา” และวาทกรรมที่สถาบันสังคมสร้างขึ้นและทำให้มนุษย์รู้สึกว่ามี “ตัวตนทางเพศ”
ความรู้ที่อยู่คู่กับวาทกรรมเหล่านั้นมาจากความรู้ชีววิทยาที่อธิบายระบบสืบพันธุ์และ
ความรู้พยาธิวิทยาที่อธิบายการเกิดโรคและความผิดปกติในการทำงานของร่างกาย
ความรู้ทั้งสองนี้มีไว้เพื่อปิดกั้นการแสดงออกทางเพศและสร้างศีลธรรมขึ้นมากำกับ
โดยบ่งชี้ว่า พฤติกรรมทางเพศแบบไหนดีและไม่ดี เช่น “โฮเมเซ็กซ์วล” เป็นพฤติกรรม
เปี่ยมเบนและเป็นอาการป่วยทางจิต เป็นต้น

ในแง่นี้ Foucault (1978) วิจารณ์ว่า ความรู้วิทยาศาสตร์ คือ การควบคุมมนุษย์รูปแบบใหม่โดยทำให้การปฏิบัติและการแสดงอารมณ์ทางเพศมีด้านที่ถูกและผิด สิ่งเหล่านี้คือ การขยายตัวทางสังคมของความรู้เรื่องเพศที่มีเป้าหมายเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศของสามีภรรยา การสร้างครอบครัวแบบผัวเดียวเมียเดียว การรักษานวลสรวงตัวของผู้หญิง การปกป้องดูแลผู้หญิงที่ตั้งครรภ์และการทำหน้าที่แม่ การห้ามมิให้เด็กเกี่ยวข้องกับเรื่องเซ็กส์ และการปฏิเสธพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน Foucault กล่าวว่า สังคมทุนนิยมตะวันตกจะควบคุมเซ็กส์ของพลเมืองอย่างเข้มงวดซึ่งชนชั้นกลางนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สถาบันครอบครัวสมัยใหม่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 จึงเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการขัดเกลาและจัดระเบียบเซ็กส์และการอารมณ์ของพลเมือง

ตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา นักประวัติศาสตร์หลายคนพยายามค้นหาหลักฐานของการมีอยู่และความเป็นมาเกี่ยวกับพฤติกรรมรักเพศเดียวกันของมนุษย์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ เพราะหลักฐานเหล่านั้นถูกกลืนและไม่ได้ได้รับความสนใจจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก (Vance, 2005, p. 18) เช่น การศึกษาของ Weeks (1977) ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่าง “พฤติกรรม” รักเพศเดียวกัน (homosexual behavior) ซึ่งเป็นพฤติกรรมทางเพศที่พบได้ในหลายวัฒนธรรมกับ “อัตลักษณ์” ของคนรักเพศเดียวกัน (homosexual identity) ซึ่งเกิดขึ้นในสังคมตะวันตก ทั้งพฤติกรรมและอัตลักษณ์จะมีความหมาย คำเรียก และคุณค่าที่ต่างกัน การศึกษาของ Katz (1976) ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมเกย์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่างไปจากอดีตเพราะเซ็กส์ระหว่างผู้ชายไม่ถูกมองว่าเป็นอัตลักษณ์ เป็นเพียงอารมณ์ทางเพศที่เกิดขึ้นชั่วคราว การศึกษาของ Trumbach (1998) ชี้ให้เห็นว่า ความคิดเรื่อง “รักต่างเพศ” จะเกิดขึ้นพร้อมกับวัฒนธรรมชายรักชายหรือ “โซโดไมต์” (sodomite) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งทำทาบบาทผู้ชายตามจารีตนิยม เพราะโซโดไมต์จะถูกองคชาตสอดใส่ทางทวารหนักเมื่อมีเซ็กส์กับชายอื่น ดังนั้นเพื่อที่จะไม่ให้ถูกมองว่าเป็นโซโดไมต์ที่แสดงบทบาทคล้ายผู้หญิงผู้ชายจึงต้องเป็นฝ่ายสอดใส่เท่านั้น ซึ่งเป็นการเชิดชูความเป็นรักต่างเพศของตัวเอง การศึกษานี้ทำให้เห็นว่า สังคมตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไม่ได้มีเพียงอัตลักษณ์ผู้ชายและผู้หญิง แต่ยังมีอัตลักษณ์ของโซโดไมต์ที่สังคมรับรู้และเรียกขานผู้ชายที่แสดงพฤติกรรมคล้ายผู้หญิงอีกด้วย

Halperin (2002) อธิบายว่า วัฒนธรรมของโซโดไมต์ทำลายระบบ “เพศสภาพ” ตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนด แต่การแสดงบทบาทของโซโดไมต์มิใช่การตอกย้า รากเหง้าและแก่นแท้ของโฮโมเซ็กซ์วลในเวลาต่อมา หากแต่เป็นความเข้าใจที่ว่า สังคมนิยมเพศอื่นที่มีใช้หญิงและชายด้วย (Garton, 2004, p. 100) การศึกษา ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่อง “เพศสภาพ” ในสังคม ตะวันตกซึ่งเคยใช้พฤติกรรมเป็นเกณฑ์ในการแบ่งแยกระหว่างฝ่ายกระทำ (active) และฝ่ายถูกกระทำ (passive) ไปสู่การใช้บทบาทหน้าที่ทางสังคมเป็นเกณฑ์เพื่อ จัดจำแนกผู้ชายออกจากผู้หญิง และใช้อารมณ์ทางเพศเป็นเกณฑ์เพื่อแบ่งแยก ความสัมพันธ์กับคนต่างเพศออกจากความสัมพันธ์กับคนเพศเดียวกัน ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยน ของการแบ่งหมวดหมู่ของ “เพศวิถี” ที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จะเห็นได้ว่า การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ช่วยให้เข้าใจว่าการจัดจำแนกชนิดของอารมณ์ทางเพศ และการสร้างนิยามให้กับพฤติกรรมทางเพศไม่ใช่สิ่งสากล แต่เป็นเรื่องของสังคมใน แต่ละยุคสมัย (Vance, 2005, p. 20)

สตรีนิยมกับการอธิบายความหลากหลายทางเพศ

แนวคิดสตรีนิยม (feminism) มีพัฒนาการมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งในระยะแรกกลุ่มนักวิชาการผู้หญิงสนใจความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย โดยออกมาเคลื่อนไหวให้ผู้หญิงมีสิทธิตามกฎหมายในการปกป้องคุ้มครอง บุตร สิทธิในการแบ่งทรัพย์สินจากการสมรส และสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ในระยะแรกนี้ แนวคิดสตรีนิยมจะมองเพศในระบบคู่ตรงข้ามระหว่างหญิงกับชาย และ พยายามแก้ปัญหาให้ผู้หญิงมีสิทธิในทางเศรษฐกิจและการเมืองให้ทัดเทียมกับผู้ชาย เป็นสำคัญ (Freedman, 2003) ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหว ของผู้หญิงในรุ่นที่ 2 แผ่ขยายไปทั่วยุโรปและสหรัฐอเมริกา ประเด็นที่ยังมีความสำคัญ ก็คือการต่อสู้เพื่อให้ผู้หญิงได้รับสิทธิในการทำงานนอกบ้าน สิทธิในการคุมกำเนิด และ ผลักดันให้มีกฎหมายลงโทษสามีในกรณีที่ข่มขืนภรรยาหรือใช้ความรุนแรงในครอบครัว แนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นการวิพากษ์ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย เป็นทั้งเรื่องการเมืองและวัฒนธรรม กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมแบบทุนนิยม หล่อหลอมให้ผู้หญิงต้องทำงานบ้านและเช็ฟฟิงสามี นักวิชาการสตรีนิยมจึงเสนอว่า

การสร้างความเท่าเทียมทางเพศต้องเริ่มจากการให้ผู้หญิงมีสิทธิในครอบครัว รวมทั้งรณรงค์ให้ยุติการเลือกปฏิบัติบนฐานแห่งเพศสภาพ (Smith, 2000)

ในช่วงทศวรรษ 1990 นักวิชาการสตรีนิยมรุ่นที่ 3 เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับการต่อสู้ของผู้หญิงในระยะแรกจนถึงทศวรรษ 1980 ซึ่งพบว่า ผู้หญิงยังคงมีความแตกต่างกันในเชิงเศรษฐกิจ เชื้อชาติ ชนชั้น ศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม ดังนั้นการนำเอาวิธีคิดของผู้หญิงชนชั้นกลางที่เป็นคนผิวขาวในตะวันตกมาเป็นบรรทัดฐานอาจสร้างความเหลื่อมล้ำในกลุ่มผู้หญิงเอง ประเด็นนี้นำไปสู่การทบทวนบทบาทแนวคิดเพื่อใช้ในการเรียกร้องความเท่าเทียมโดยนำเอาความหลากหลายของผู้หญิงมาวิเคราะห์ซึ่งรู้จักในนามแนวคิด “สถานะเชื่อมต่อซ้อนทับ” (intersectionality) ซึ่งช่วยให้มองเห็นว่าผู้หญิงและ “ความเป็นหญิง” มิได้เป็นแบบเดียวกันทั้งหมด (Carastathis, 2014) นับว่าแนวคิดนี้ช่วยให้การศึกษาความหลากหลายทางเพศในกลุ่มผู้หญิงมีความชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ยังมีการชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงไม่ควรมองเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเพศแต่ควรสนใจปัญหาสังคมอื่น ๆ ที่เชื่อมโยงกับเรื่องเพศในทุกมิติ (Harding, 2003)

นักวิชาการสตรีนิยมรุ่นที่ 3 เสนอความคิดที่เป็นประโยชน์ที่ช่วยให้เห็นความหลากหลายและการซ้อนทับกันของ “ความเป็นหญิง” (femininity) และ “ความเป็นชาย” (masculinity) กล่าวคือ การแสดงบทบาทตามเพศสรีระเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการแสดงอัตลักษณ์ แต่การแสดงความเป็นหญิงและชายที่ไม่เป็นไปตามเพศสรีระก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่มนุษย์สามารถแสดงออกได้ ในประเด็นนี้นักสตรีนิยมจึงตั้งคำถามต่อ “ความเป็นหญิง” การศึกษาของ Ortner and Whitehead (1981) ชี้ให้เห็นว่า ความคิดสตรีนิยมรุ่นที่ 1 และ 2 ไม่ได้ตั้งคำถามว่าอะไรคือเพศสภาพ แต่ใช้เพศสภาพเป็นศูนย์กลางในการวิเคราะห์ ทำให้ผลิตซ้ำวาทกรรม “หญิงแท้” และ “ชายแท้” ตามกระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์ ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหานี้ ผู้หญิงต้องก้าวข้ามมายาคติเรื่อง “ความเป็นหญิง” ที่ถูกสร้างขึ้นโดยของชนชั้นกลางผิวขาว (Garton, 2004, p. 156)

ถึงแม้ว่านักวิชาการสตรีนิยมจะชี้ให้เห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับเพศในสังคมตะวันตกถูกสร้างขึ้นโดยโลกทัศน์และบรรทัดฐานของผู้ชาย (Jackson, 2003, p. 69) ซึ่งดำรงอยู่ในวงการแพทย์และวิทยาศาสตร์ (Felski, 1998, p. 5) และเป็นเรื่องทางการเมืองภายใต้โครงสร้างอำนาจแบบปิตาธิปไตย (Felski, 1998, p. 6) แต่นักวิชาการสตรีนิยม

ควรตั้งคำถามเกี่ยวกับ “ธรรมชาติของผู้หญิง” ในประเด็นนี้ Rubin (1975) เคยวิจารณ์ว่าความจริงเกี่ยวกับหญิงและชายถูกสร้างขึ้นโดยกระบวนทัศน์แบบสารัตถะนิยม (essentialism) ที่เชื่อมั่นในความจริงตามธรรมชาติ ดังนั้นการทำความเข้าใจเรื่องเพศต้องแยกแยะความแตกต่างระหว่าง “เพศสรีระ” กับ “เพศสภาพ” (sex/gender system) ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมมีการให้ความหมายที่ต่างกัน นอกจากนั้นต้องแยกเรื่อง “เพศสภาพ” ในฐานะเป็นบทบาททางสังคมออกจากเรื่อง “เพศวิถี” ในฐานะเป็นอารมณ์ความรู้สึก เพื่อที่จะเข้าใจว่าบทบาทหญิงชายไม่จำเป็นต้องตรงกับความรู้สึกและรสนิยมทางเพศของบุคคลนั้น (Vance, 2005, p. 17)

Butler (1990; 1993) เคยโต้แย้งว่าคำว่า “ผู้หญิง” และ “ผู้ชาย” มิได้มีเอกภาพเป็นหนึ่งเดียวกับเพศสรีระ แต่การแสดงออกถึงความเป็นหญิงและชายสามารถทำได้หลายแบบและเกิดขึ้นบนสรีระทางเพศแบบไหนก็ได้ ดังนั้น “เพศสภาพ” ของชายและหญิงคือการแสดง (gender acting) มิใช่อัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดโดยธรรมชาติแต่บุคคลสามารถเรียนรู้และปฏิบัติภายใต้ประสบการณ์ที่ต่างกัน เช่น เพศชายที่แสดงออกกิริยาท่าทางและแต่งตัวเป็นหญิงในชีวิตประจำวัน ไม่ได้นิยามตัวเองเป็นผู้ชาย แต่อาจเรียกตนเองว่า “ผู้หญิงข้ามเพศ” จะเห็นได้ว่า นักสตรีนิยมรุ่นที่ 3 ได้ชี้ให้เห็นว่าเพศสภาพมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แต่ผ่านกระบวนการประกอบสร้างทางสังคมที่บุคคลแต่ละคนจะมีวิธีการแสดงความเป็นหญิงและชายในแบบที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งถือเป็นการก้าวข้ามทฤษฎีชีววิทยาที่ใช้เพศสรีระเป็นตัวบ่งชี้เพศสภาพของมนุษย์

แนวคิดเคย์ร้กับความหลากหลายทางเพศ

ในช่วงทศวรรษ 1990 ที่นักวิชาการสตรีนิยมรุ่นที่ 3 พยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีเพศสภาพและเพศวิถีที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ในสังคมตะวันตกและวิพากษ์ขบวนการเคลื่อนไหวของเกย์ในฐานะเป็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ (Jackson, 2003, p. 69) และผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในทศวรรษ 1980 (Walters, 2005, p. 7) เป็นช่วงที่แนวคิดเคย์ร้เริ่มก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างสอดคล้องกับกระแสความคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) แนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) และการรื้อสร้าง (deconstructionism) นักวิชาการเคย์ร้จึงเป็นปากเป็นเสียงสำคัญในการทำทลายวาทกรรมกระแสหลักภายใต้อิทธิพลความรู้

วิทยาศาสตร์และระบบเหตุผลนิยมแบบตะวันตก (Seidman, 1997, p. 93) เป้าหมายของนักวิชาการควีเรีย คือ การรื้อถอนตรรกะแบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) ที่สร้างมายาคติเกี่ยวกับเพศสภาพหญิงชาย ปัญหาการแบ่งแยก “เพศปกติ” (normative) กับ “เพศผิดปกติ” (deviance) ซึ่งทำให้เกิดอคติและการดูหมิ่นเหยียดหยามระหว่างมนุษย์ (Voss, 2005, p. 52) รวมถึงชี้ให้เห็นว่า หมวดหมู่ของเพศวิถีและรสนิยมทางเพศที่แบ่งเป็นความรักต่างเพศ ความรักเพศเดียวกัน และความรักสองเพศ ล้วนเป็นสิ่งสมมติที่ถูกสร้างขึ้น พร้อมกับการเสนอว่า การอธิบายอัตลักษณ์ พฤติกรรม การปฏิบัติ และอารมณ์ทางเพศไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งได้ เพราะเรื่องเพศเป็นพรมแดนที่ซ้อนทับกันของอำนาจและความรู้ชุดต่าง ๆ ดังนั้นบริบทพลเกี่ยวกับเพศจึงเป็นเรื่องของปฏิบัติการของการต่อสู้ ต่อรอง ขัดแย้ง ทำลาย และใกล้เคียงที่คนแต่ละคนมีแตกต่างกัน (Jackson, 2003, p. 72)

นักวิชาการควีเรียยังชี้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของเกย์และเลสเบี้ยนในสังคมตะวันตกเป็นการเมืองเชิงอัตลักษณ์ของคนผิวขาวชนชั้นกลาง ซึ่งบดบังความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มเกย์และเลสเบี้ยน ซึ่งอาจประกอบด้วย คนผิวดำ คนยากจน ชนชั้นแรงงาน และกลุ่มชาติพันธุ์ (Sullivan, 2003, p. 38) นักวิชาการควีเรียจึงตีแผ่เรื่องนี้เพื่อเปิดพื้นที่และให้เสียงกับกลุ่มคนชายขอบที่อยู่ในสังคมเกย์และเลสเบี้ยน ประเด็นต่อมา คือ การชี้ให้เห็นปัญหาของแบบแผนความเป็นหญิงและชายในสังคมทุนนิยม ซึ่งสร้างบรรทัดฐานให้คนทุกกลุ่มยอมรับและปฏิบัติตาม ตัวอย่างการศึกษาของ Fuss and Barale (1991) และ Jackson (2003) อธิบายว่า แม้แต่เกย์ เลสเบี้ยน และคนข้ามเพศ (Transgender) ก็ผลิตซ้ำมายาคติเกี่ยวกับความเป็นหญิงและชายตามที่สังคมกำหนด รวมทั้งยังนำบรรทัดฐานความรักแบบคู่ตรงข้ามของหญิงชายมาปฏิบัติเพื่อเรียกร้องสิทธิแต่งงานและการสร้างครอบครัว ซึ่งถือเป็นการยอมรับต่อบรรทัดฐานแบบรักต่างเพศ (heteronormativity) และให้คุณค่ากับความเป็นชายเหนือกว่าความเป็นหญิง (Jackson, 2003, p. 72)

Sedgwick (1990) เคยวิจารณ์ว่า ระบบคิดที่แบ่งแยกเพศคู่ตรงข้ามเป็นระบบที่สร้างความรุนแรงที่ทำให้มนุษย์รังเกียจกัน เช่นเดียวกับ Warner (1993; 2000) อธิบายว่า บรรทัดฐานรักต่างเพศพยายามจัดระเบียบกฎเกณฑ์ที่แบ่งแยกระหว่างรักต่างเพศที่ถือว่า “ปกติ” และรักเพศเดียวกันที่ถูกจัดให้เป็นความ “ผิดปกติ”

การแบ่งแยกนี้คือ เทคนิคของการใช้อำนาจที่รัฐสมัยใหม่นำความรู้วิทยาศาสตร์มาควบคุมพฤติกรรมทางเพศของพลเมือง ซึ่งมีผลให้กลุ่มเกย์และเลสเบี้ยนออกมาเรียกร้องความเท่าเทียมและสิทธิทางสังคมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมานักวิชาการเควีร์พยายามเสนอว่า การต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมทางเพศควรจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้สังคมยอมรับความแตกต่างหลากหลายของความรัก ความปรารถนา ความสัมพันธ์ และการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศที่ไม่ยึดติดกับบรรทัดฐานในอุดมคติ

แนวคิดเควีร์จึงเป็นการตอบโต้ทฤษฎีเพศสภาพและเพศวิถีแบบตะวันตกที่เชื่อใน “แก่นแท้” และความเป็นสากลของหญิง ชาย เกย์ เลสเบี้ยน คนข้ามเพศ และไบเซ็กชวล พร้อมกับการชี้ให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์ การเมือง เชื้อชาติ ประเพณี ความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่นที่หล่อหลอมให้การปฏิบัติทางเพศของมนุษย์ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ แนวคิดเควีร์พยายามอธิบาย “ลักษณะเฉพาะ” “ความเป็นท้องถิ่น” “ความเป็นพื้นบ้าน” ที่มีมาก่อนและสืบทอดต่อมาจนหลอมรวมและซ้อนทับความรู้สมัยใหม่ที่แผ่ขยายมาในยุคอาณานิคม อิทธิพลของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการสร้างรัฐชาติ ดังนั้นตัวตนทางเพศของมนุษย์จึงถูกประกอบสร้างขึ้นจากความรู้ที่หลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (Sullivan, 2003, p. 41)

การศึกษาความหลากหลายทางเพศทางมานุษยวิทยา

การศึกษาทางมานุษยวิทยาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมในฐานะเป็นเป้าหมายหลัก ทศนคติ โลกทัศน์ ความเชื่อ และการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ (Vance, 2005, p. 21) นักมานุษยวิทยาปฏิเสธความเป็นสากลในเรื่องเพศ เพราะแต่ละวัฒนธรรมขัดเกลามนุษย์ให้ปฏิบัติตัวในเรื่องเพศต่างกัน Gagnon and Simon (1973) อธิบายว่าการแสดงออกทางเพศถูกกำกับโดยขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความหมายต่างกันในแต่ละช่วงเวลา การศึกษาในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 พบว่าแต่ละวัฒนธรรมมีการแสดงออกทางเพศที่ไม่เหมือนกัน (Weeks, Holland, & Waites, 2003, p. 3) การศึกษาของ Carpenter (1919) พบว่า สังคมชนเผ่าหลายแห่งผู้ชายสามารถมีเพศสัมพันธ์กันได้ และบุคคลที่แสดงบทบาทเป็นทั้งชายและหญิงก็ได้ถูกรังเกียจ (ฮาร์โน Hekma, 2000) การศึกษาของ Malinowski (1929)

และ Mead (1928) ชี้ให้เห็นว่า ชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้ใช้ความรู้ชีวิตวิทยามากำหนด การแสดงออกทางเพศ แต่ใช้ความเชื่อทางศาสนาและจารีตประเพณีมาจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ทางเพศ

ในทศวรรษ 1980-1990 การศึกษาของ Herdt (1981; 1984; 1987; 1994) และ Roscoe (1991) พบว่า พฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ในสังคมชนเผ่าแตกต่างกัน ไปจากสังคมตะวันตก โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนเพศเดียวกันและพฤติกรรม กิ่งหญิงกึ่งชายพบเห็นได้ทั่วไป เช่น ในพิธีกรรมอย่างเข้าวัยหนุ่มของเด็กชายในชุมชน พื้นเมืองในปาปัวนิวกินี เด็กชายจะเรียนรู้การมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกัน โดยเชื่อว่า น้ำอสุจิที่เด็กชายรับมาจากชายหนุ่มอาวุโสจะช่วยให้เขาเติบโตเป็นผู้ชายที่สมบูรณ์ นักมานุษยวิทยาพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคนเพศเดียวกันในหลายวัฒนธรรม และพบรูปแบบที่ต่างกัน 3 ลักษณะ คือ 1) ความสัมพันธ์ของอายุที่ต่างกันซึ่งเด็ก จะเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่ 2) ความสัมพันธ์บนการแสดงบทบาทหน้าที่ ซึ่งฝ่ายหนึ่งจะแสดงบทบาทเป็นหญิง อีกฝ่ายหนึ่งแสดงบทบาทเป็นชาย และ 3) ความสัมพันธ์ ระหว่างคนที่มีเพศสภาพเหมือนกันและอายุใกล้เคียงกัน (Hekma, 2000) การศึกษา เหล่านี้นำไปสู่ความเข้าใจว่า วิถีคิดและพฤติกรรมทางเพศในแต่ละวัฒนธรรมมีคุณค่า และความหมายในแบบของตัวเอง และไม่สามารถตัดสินได้ว่าแบบไหนดีกว่ากัน

ในการศึกษาสังคมสมัยใหม่ นักมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นระบบทุนนิยมโลก คือ เงื่อนไขที่ทำให้คุณค่าและความหมายเกี่ยวกับเพศสภาพและเพศวิถีของมนุษย์เปลี่ยนไป โดยชี้ว่าสรีระและภาพลักษณ์ของชายหญิงถูกทำให้กลายเป็นสินค้าที่ตอบสนองการบริโภค การทำให้สรีระของมนุษย์มีความเย้ายวน น่าหลงใหล น่าดึงดูด น่าตื่นตาตื่นใจ และมีเสน่ห์ทางเพศเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับกลไกทางการตลาดและการสร้างกลยุทธ์ทาง ธุรกิจ ซึ่งทำให้เกิดอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเซ็กส์และการมรณอย่างหลากหลาย และกระจายไปในทุกส่วนของสังคม ประเด็นสำคัญก็คือ ธุรกิจทางเพศพยายามทำให้ มนุษย์ได้พบกับความสุขและความสำราญ ขณะเดียวกันก็มีความเหลื่อมล้ำและ การเอารัดเอาเปรียบมนุษย์เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน นักมานุษยวิทยาเรียกสิ่งนี้ว่า “ภูมิทัศน์ทางการเมืองแห่งการมรณ” (sexual-political landscape) (Donnan & Magowan, 2010) จะเห็นได้ระบบทุนนิยมแผ่ขยายและแทรกซึมเข้าไปในทุกส่วนของสังคม จนทำให้เกิดความขัดแย้งทางศีลธรรมทางเพศที่แบ่งแยกชั่วระหว่างฝ่ายขวา

ที่ประณามธุรกิจทางเพศ กับฝ่ายซ้ายที่เชื่อในการแสวงหาความสุขทางเพศที่อยู่นอกกฎระเบียบ การโต้แย้งของคู่ตรงข้ามนี้คือ “สงครามทางเพศ” ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

นักมานุษยวิทยาพยายามทำความเข้าใจว่ากิจกรรมและการปฏิบัติทางเพศของมนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างซับซ้อนกับระบอบอำนาจ ความรู้ และบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ดังนั้นการทำความเข้าใจเงื่อนไขของแต่ละบุคคลย่อมมีความสำคัญ เช่น ผู้ที่เลือกอาชีพขายบริการทางเพศเป็นทางออกเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ในสังคมทุนนิยม อาจมิใช่คนที่น่ารังเกียจหรือเป็นต้นเหตุของความเสื่อมเสียทางศีลธรรม และอาจมิใช่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ (Agustin, 2007; Cole, 2004; Hunter, 2002) นักมานุษยวิทยาพยายามชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมทางเพศของมนุษย์ คือ “ปฏิบัติการทางสังคม” ประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่อหล่อเลี้ยงให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้และเป็นประสบการณ์ที่สอนให้มนุษย์เรียนรู้อารมณ์ความรู้สึก เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากเนื้อตัวร่างกายของตน และเรียนรู้ที่จะสร้างมิตรภาพ สายใย ความผูกพันกับผู้อื่น ฉะนั้นรูปแบบของกิจกรรมทางเพศที่มีหลากหลายย่อมจะมีคุณค่าและความหมายในแบบของตัวเอง

ญาณวิทยาของความหลากหลายทางเพศ

Weeks (2003) ตั้งข้อสังเกตว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ต่อกระบวนทัศน์ที่ใช้ สร้างและอธิบายความรู้/ความจริงเกี่ยวกับเพศ คือ การเปลี่ยนวาทกรรมเรื่อง “เพศผิดปกติ” (perversity) ไปสู่ “ความหลากหลายทางเพศ” (diversity) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สะท้อนการเปลี่ยนวิธีคิดที่มนุษย์พูดถึงอารมณ์ปรารถนาของตัวเองด้วย (Weeks, 2003, p. 70) กล่าวคือ แต่เดิมเมื่อมนุษย์พูดถึงเพศที่ “ผิดปกติ” มนุษย์จะนึกถึงสิ่งที่เป็นช่วงชั้นที่ไม่เท่าเทียมและการนิยาม “คนผิดปกติทางเพศ” ก็จะถูกจัดให้อยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำที่สุด นอกจากนั้นความคิดเรื่อง “เพศที่ผิดปกติ” จะให้น้ำหนักกับเรื่องศีลธรรมค่อนข้างมากเพราะมีความพยายามที่จะ “ตัดสิน” ว่าใครถูกและผิด ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่วิชาเพศศาสตร์กำลังเติบโตและแพร่หลายในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผลในเชิงลบของการอธิบายด้วยกระบวนทัศน์นี้คือ การแยกขั้วมนุษย์ออกเป็นคนที่ปกติและผิดปกติ ส่วนผลในเชิงบวกก็คือ การรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของพฤติกรรมทางเพศที่อยู่นอกบรรทัดฐานของชายและหญิง

เมื่อเกิดความรู้เรื่องความหลากหลายทางเพศ มนุษย์อาจพิจารณาว่า จะไม่มีเพศใดดีกว่า ถูกต้องกว่า หรืออยู่เหนือกว่าเพศอื่น ๆ การเดินทางมาสู่ความคิดเรื่องความหลากหลายทางเพศนี้มีมูลเหตุสำคัญมาจากความพยายามต่อสู้จากกลุ่มคนที่ถูกมองว่า “ผิดปกติทางเพศ” ไม่ว่าจะเป็นเกย์ กะเทย เลสเบี้ยน และไบเซ็กชวล การต่อสู้ของคนเหล่านี้พยายามจะนำความคิดแบบ “พหุลักษณะ” มาใช้อธิบายสิทธิของตนเอง ในฐานะเป็นมนุษย์ ซึ่งในทศวรรษ 1970 อาจนิยามว่าเป็น “คนกลุ่มน้อยทางเพศ” (sexual minority) ที่ถูกคนกลุ่มใหญ่กดขี่ข่มเหงและเลือกปฏิบัติ วาทกรรมเกี่ยวกับ “ความหลากหลายทางเพศ” จึงเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขทางการเมืองของตะวันตก (Weeks, 1989; Mizzi & Walton, 2014)

อย่างไรก็ตาม กระบวนทัศน์เรื่องหลากหลายทางเพศนอกจากจะทำให้เห็นความซับซ้อนของพฤติกรรมทางเพศแล้ว ยังทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมแบบใหม่ด้วย Weeks (2003) อธิบายว่า กลุ่มคนที่ไม่ได้นิยามว่าตนเองเป็น “รักต่างเพศ” จะออกมาต่อสู้โดยใช้อัตลักษณ์ทางเพศเป็นเครื่องมือต่อรองและเรียกร้องความเท่าเทียมทางสังคม เช่น ตัวอย่างการต่อสู้ของชาวเกย์และเลสเบี้ยนในโลกตะวันตก การเมืองเรื่องอัตลักษณ์จึงเกิดขึ้นท่ามกลางวาทกรรมความหลากหลายทางเพศ การทำความเข้าใจในเรื่องนี้จะต้องมองบริบทของ “ความสัมพันธ์” (interrelationship) กล่าวคือ การแสดงออกในเรื่องเพศสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม อำนาจ โอกาส ทางเลือก ความเป็นส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ รสนิยม และอารมณ์ความรู้สึก บริบทของความสัมพันธ์เหล่านี้จะช่วยให้มองเรื่อง “เพศ” ไม่เป็นเพียงแค่การมองที่ “พฤติกรรม” หรือ “การกระทำ” แต่มองไปที่บริบทที่สร้างความหมายให้กับ “เพศ” การทำความเข้าใจบริบทจะช่วยให้ตระหนักว่า “พฤติกรรมทางเพศ” ในตัวของมันเองไม่ใช่สิ่งที่ถูกหรือผิด หากแต่ขึ้นอยู่กับกรให้ความหมายต่อพฤติกรรมภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่ต่างกัน

อาจกล่าวได้ว่า การทำความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางเพศ คือ การทำความเข้าใจบริบทของความสัมพันธ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การมองเรื่อง “เพศ” จะต้องทำความเข้าใจระบบความหมายที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนเพื่อที่จะแยกแยะสิ่งที่เป็น “เงื่อนไข” ออกจากสิ่งที่เป็น “พฤติกรรม” การชีวิตตัดสินใจ และตัดสินใจให้มนุษย์อยู่ในช่วงชั้นทางเพศที่ต่างกันเป็นเรื่องทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งช่วงชั้นเหล่านี้ล้วนถูกสร้างมาจาก “ความรู้” ที่สถาปนาตัวเองภายใต้

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เท่าที่ผ่านมากะบวนทัศน์วิทยาศาสตร์เคยประสบความสำเร็จในการครองอำนาจแห่งการนิยามเรื่องเพศ แต่ความรู้ที่ค่อย ๆ ถูกรื้อถอนและถูกตั้งคำถามจากนักเคลื่อนไหว นักต่อสู้ และนักวิชาการจากหลายสำนัก สำหรับสถานการณ์ในปัจจุบันเรื่องเพศคลี่คลายตัวเองมาอยู่ในสภาวะที่มีหลายเฉดสี เฉดสีที่สำคัญสองประการ คือ ความคิดเรื่อง “ความแตกต่าง” กับความคิดเรื่อง “ความหลากหลาย” ความคิดทั้งสองนี้มีอิทธิพลต่อคนจำนวนมากในการชีวิตตัดสินใจว่า เพศแบบไหนดีหรือไม่ดี แบบไหนเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม โดยเฉพาะในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ที่ขับเคลื่อนด้วยระบอบเสรีนิยมใหม่ อัตลักษณ์ทางเพศกลายเป็นเรื่องของสิทธิมนุษยชนและการเป็นพลเมืองของรัฐ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “ความเป็นปกติ” ให้กับคนทุกเพศ (Richardson, 2005)

ในขณะที่ความหลากหลายทางเพศถูกผนวกเข้ากับการเมืองแบบประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน แต่เรายังพบเห็นการแบ่งแยกกีดกันและการเลือกปฏิบัติทางเพศในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ในอุตสาหกรรมความงามที่สร้างบรรทัดฐานของเรือนร่างที่สวยงาม เท่ หล่อ และเซ็กซี่ ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มดิ้นรนที่จะปรับเปลี่ยนรูปร่างหน้าตาของตนเองให้เป็นไปตามบรรทัดฐานนั้น สิ่งนี้อาจสะท้อนให้เห็นว่า ความหลากหลายของรูปร่างหน้าตากำลังถูกลดทอนลงให้เหลือเพียงเรือนร่างบางแบบที่สังคมเชิดชู เราอาจต้องกลับไปพิจารณาว่า ความหลากหลายทางเพศทำให้เรายอมรับอัตลักษณ์ที่ต่างกันของมนุษย์ และการยอมรับรูปร่างหน้าตาที่ต่างกันของมนุษย์ก็ควรมีความสำคัญเช่นกัน

บทสรุป

จากการทบทวนแนวคิดและกระบวนทัศน์เรื่องความหลากหลายทางเพศในวงวิชาการตะวันตก มีข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้ 1) ความรู้ทางชีววิทยาและจิตเวชศาสตร์จะสนใจเพศในมิติเชิงกายภาพ เช่น อวัยวะสืบพันธุ์และฮอร์โมนที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมและอารมณ์ทางเพศ ซึ่งทำให้เห็นความหลากหลายทางเพศในเชิงวัตถุภาวะที่ถูกสร้างโดยธรรมชาติ (natural being) และลักษณะภววิทยาของอัตลักษณ์ทางเพศที่ปรากฏอยู่ในร่างกายของคนที่เกิดมามีสองเพศ (intersex) 2) ความรู้ประวัติศาสตร์จะสนใจศึกษาบริบทสังคมในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่สร้างนิยาม ความหมาย และวาทกรรมต่อการแสดงพฤติกรรมทางเพศของบุคคล ที่ทำให้เห็นว่ามีได้มีเพียงผู้หญิงและผู้ชาย

เท่านั้นที่สังคมรับรู้ แต่ยังมีอัตลักษณ์ทางเพศแบบอื่นที่ซ่อนเร้น 3) ความรู้ของสตรีนิยม สนใจศึกษาเพศสภาพของหญิงและชายที่มีความแตกต่างหลากหลายภายใต้เงื่อนไข ของชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา ช่างวัย การศึกษา และวัฒนธรรม 4) ความรู้ของควีเยร์ สนใจการวิพากษ์บรรทัดฐานทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นโดยความรู้วิทยาศาสตร์แบบตะวันตก โดยเปิดเผยให้เห็นมายาคติของคู่ตรงข้ามที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกกีดกันระหว่างเพศ และการผลิตซ้ำหมวดหมู่ของเพศสภาพและเพศวิถีที่มีอำนาจรัฐเข้ามาควบคุม 5) ความรู้ ทางมานุษยวิทยาสนใจประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและปฏิบัติการทางเพศที่มนุษย์ สามารถนำเอาความรู้แบบต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้

ข้อสังเกตทั้ง 5 ประการข้างต้นจะเป็นประโยชน์สำหรับการนำมาใช้ศึกษา ความคิดเรื่องเพศในสังคมไทย โดยผู้เขียนได้นำข้อสังเกตเรื่องความรู้ท้องถิ่นของ Jackson (2000; 2003; 2009) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และพบว่า มโนทัศน์ เรื่อง “เพศ” ในช่วงรัตนโกสินทร์ถูกท้าทายด้วยความคิดเรื่อง “ความทันสมัย” จากลัทธิ อาณานิคมตะวันตก ชนชั้นปกครองสยามพยายามไกล่เกลี่ยต่อรองกับความรู้ชุดใหม่ โดยทำให้ราษฎรแสดงความเป็นหญิงและชายให้ชัดเจนผ่านการแต่งกายและทรงผม เพื่อลบภาพลักษณ์กึ่งหญิงกึ่งชาย (androgyny) ที่คลุมเครือในสายตาชาวตะวันตก ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า เพศสภาพของชาวสยามมิได้เกิดจากการจัดระเบียบ เรือนร่างตามเพศสรีระ เพราะราษฎรไว้ทรงผมและแต่งตัวคล้ายกัน ซึ่งเป็นคุณลักษณะ พิเศษที่ทำให้ชาวสยามสามารถแสดงพฤติกรรมกึ่งหญิงกึ่งชายได้โดยไม่ถูกรังเกียจ เห็นได้จากการแสดงของตัวละครในคณะโขน ละครนอก ละครใน ละครชาตรี โนรา และยี่เก (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ และแจ๊คสัน, 2556) สิ่งนี้คือ ความหลากหลายทางเพศ ที่มีอยู่แล้วในสังคมสยาม

ในช่วงรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ชนชั้นกลางที่มีการศึกษานำเอาความรู้เรื่อง ความเท่าเทียมระหว่างหญิงชายมาถกเถียงอย่างกว้างขวางผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งถือเป็นการ น้อมรับแนวคิดเรื่องเพศสภาพแบบตะวันตกครั้งแรกในสังคมไทย (นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ, 2560ข) จนถึงช่วงทศวรรษ 2480 ผู้ปกครองไทยเข้ามาควบคุมและ จัดระเบียบเพศสภาพและเพศวิถีของพลเมืองผ่านนโยบายรัฐนิยมและชาตินิยม ทำให้ พลเมืองต้องปฏิบัติตามเพศสรีระและดูแลสุขภาพของตนอย่างเคร่งครัดซึ่งถือเป็น ช่วงที่ความรู้ชีววิทยาและการแพทย์มีอิทธิพลต่อการแสดงบทบาทและพฤติกรรม

ทางเพศ (ก้องสกล กวินรวีกุล, 2545) ในทศวรรษ 2500 สถาบันการศึกษาได้นำตำราจิตเวชศาสตร์มาสอนและอธิบายถึงความเปี่ยงเบนทางเพศของกะเทยและไฮโมเช็กซ์วล ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกปฏิเสธจากครอบครัวและสังคม (Jackson, 1995) จนถึงทศวรรษ 2520 การขยายตัวของระบบทุนนิยมทำให้เกิดการผลิตสื่อสิ่งพิมพ์และธุรกิจสำหรับชาวเกย์ ส่งผลให้กลุ่มคนรักเพศเดียวกันเริ่มมาพบปะและรวมตัวกันแบบลับ ๆ และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอัตลักษณ์เกย์และเลสเบี้ยน (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2552; 2553) และทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา นักวิชาการและองค์กรเกย์ กะเทย หลึงรักหลึง นำแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมและควิเอร์มาใช้วิพากษ์มายาคติ การตีตรา ความเหลื่อมล้ำ และอคติทางเพศ ซึ่งทำให้เกิดการตรวจสอบกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานทางเพศอย่างกว้างขวาง (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2555)

ในการสร้างความทันสมัยแบบตะวันตกตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์มาจนถึงทศวรรษ 2540 จะเห็นได้ว่า สังคมไทยนำความรู้เรื่องเพศสภาพและเพศวิถีแบบตะวันตกเข้ามาใช้ผ่านสถาบันการปกครอง สื่อมวลชน สาธารณสุข และระบบการศึกษา ซึ่งมีใช้การเลียนแบบอย่างตรงไปตรงมา แต่เกิดขึ้นบนเงื่อนไขที่ซับซ้อน (Jackson, 2003) ผู้เขียนเชื่อว่า สังคมสยามในอดีต การแสดงพฤติกรรมทางเพศของบุคคลมิใช่เรื่องสำคัญที่ผู้ปกครองจะเข้าไปจัดระเบียบและควบคุม ซึ่งอาจถือว่า ชาวสยามมีพื้นที่เปิดในการแสดงความเป็นหญิงและชายที่ลื่นไหลพอสมควร จนกระทั่งสังคมไทยพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและต้องเกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยมโลก พฤติกรรมทางเพศของพลเมืองจะเป็นสิ่งที่ถูกจับตามองจากรัฐมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กระบวนการเคลื่อนไหวระดับนานาชาติเกี่ยวกับสิทธิและความหลากหลายทางเพศในปัจจุบัน เป็นปฏิบัติการเชิงการเมืองรูปแบบใหม่ที่เกี่ยวข้องกับลัทธิปัจเจกนิยมและระบบเสรีนิยมใหม่ที่ยังคงดำเนินต่อมา และยังมีการถกเถียงอย่างกว้างขวางว่ารูปแบบอำนาจอะไรที่ยังคงถูกผลิตซ้ำ สืบทอด ปรับโฉมหน้า และมีอิทธิพลต่อการสถาปนาสิทธิทางเพศและความเป็นพลเมือง ในแง่การพูดถึง “ความหลากหลายทางเพศ” ในสังคมไทยปัจจุบัน จึงมิใช่เพียงกระแสของการเรียกร้องสิทธิของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันและคนข้ามเพศ แต่ยังเป็นการชี้ให้เห็นปัญหาอคติและมายาคติทางเพศที่รัฐไทยสมัยใหม่ได้สร้างขึ้นในช่วงเกือบ 100 ปีที่ผ่านมา

รายการอ้างอิง

- ก้องสกล กิรินทร์กุล. (2545). *การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2552). สถานภาพความรู้ในการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวเกย์. *รัฐศาสตร์สาร 30 ปี ธรรมศาสตร์ 60 ปี 2*, 381-425.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2553). นิตยสารมิถุนา บรรทัดฐานของเกย์ไทยชนชั้นกลาง. *รัฐศาสตร์สาร*, 31(3), 89-132.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2555). การศึกษาเกย์ในสังคมไทย 5 ทศวรรษของการสร้างความรู้. *วารสารเพศวิถีศึกษา*, 2, 141-180.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (บก.). (2560ก). *เมื่อร่างกลายเป็นเพศ อำนาจเสรีนิยมใหม่ของเพศวิถีในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. (2560ข). *เพศในเขวากต แนวคิดทฤษฎีเพศในวัฒนธรรมบริโภคร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ และแจ๊คสัน, พี. เอ. (บก.). (2556). *เพศหลากหลายเพศ พหุวัฒนธรรมทางเพศในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- บาร์มี พานิช. (2559). *รูปแบบและขั้นตอนการขับเคลื่อนร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิตในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- Agustin, L. (2007) *Sex at the margins: Migration, labour markets and the rescue industry*. London: Zed Books.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of sex*. London: Routledge.
- Carastathis, A. (2014). The concept of intersectionality in feminist theory. *Philosophy Compass*, 9(5), 304-314.
- Carpenter, E. (1919). *Intermediate types among primitive folk; A study in social evolution*. London: Allen & Unwin.

- Cole, J. (2004). Fresh contact in Tamatave, Madagascar: Sex, money and intergenerational transformation. *American Ethnologist*, 31(4), 573-588.
- Crozier, I. (2008). Introduction: Havelock Ellis, John Addington Symond and the construction of sexual inversion. In Crozier, I. (Ed.) *Sexual inversion: A critical edition*. (pp.1-86). New York: Palgrave Macmillan.
- Donnan, H., & Magowan, F. (2010). *The anthropology of sex*. Oxford: Berg.
- Dunne, G. A. (2003). A passion for sameness? Sexuality and gender accountability. In Weeks, J., Holland, J., & Waites, Ma. (Eds.) *Sexualities and society*. (pp.57-68). Cambridge: Polity Press.
- Ellis, H. (1900). *Studies in the psychology of sex, vol. I, sexual inversion*. Dhaka: University Press Limited.
- Ellis, H. (1927). *Studies in the psychology of sex, vol. II*. Philadelphia: F.A. Davis.
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body*. New York: Basic Books.
- Fausto-Sterling, A. (1993). The five sexes: Why male and female are not enough. In Williams, C.L., & Stein, A. (Eds.) *Sexuality and gender*. (pp.468-473). Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Felski, R. (1998). *Introduction*. In Bland, L., & Doan, L. (Eds.) *Sexology in culture: Labelling bodies and desires*. (pp. 1-8). Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1978). *The will to knowledge: The history of sexuality 1*. New York: Penguin Books.
- Freedman, E. B. (2003). *No turning back: The history of feminism and the future of women*. New York: Ballantine Books.
- Freud, S. (1962). *Three essays on the theory of sexuality* (J. Strachey, Trans). New York: Basic Books.
- Fuss, D., & Barale, M.A. (1991). *Inside/out: Lesbian theories, gay theories*. London: Routledge.

- Gagnon, J. H., & Simon, W. (1973). *Sexual conduct: The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Pub.
- Garton, S. (2004). *Histories of sexuality*. New York: Routledge.
- Greenberg, D. F. (1988). *The construction of homosexuality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Halperin, D. (2002). *How to do the history of homosexuality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Harding, S. (2003). *The feminist standpoint theory reader: Intellectual and political controversies*. London: Routledge.
- Hekma, G. (2000). Queering anthropology. In Sandfort, T. S., Schuyf, J., Duyvendak, J.W., & Weeks, J. (Eds.) *Lesbian and gay studies: An introductory, interdisciplinary approach*. (pp. 81-97). London: Sage.
- Herd, G. (1981). *Guardians of the flutes: Idioms of masculinity*. York: McGraw-Hill.
- Herd, G. (1984). *Ritualized homosexuality in Melanesia (Studies in Melanesian Anthropology)*. Berkeley: University of California Press.
- Herd, G. (1987). *The Samia: Ritual and gender in New Guinea*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Herd, G. (Ed.) (1994). *Third sex, third gender: Beyond sexual dimorphism in culture and history*. New York: Zone Books.
- Hirschfeld, M. (1998). Transvestites. In Bland, L., & Doan, L. (Eds.) *Sexology uncensored*. (pp. 97-104). Chicago: The University of Chicago Press.
- Hunter, M. (2002). The materiality of everyday sex: Thinking beyond prostitution. *Studies*, 61(1), 99-120.
- Jackson, P. A. (1995). *Dear uncle go: Male homosexuality in Thailand*. Bangkok: Bua Luang Books.
- Jackson, P. A. (2000). An explosion of Thai identities: Global queering and re-Imagining Queer theory. *Culture, Health & Sexuality*, 2(4), 405-424.

- Jackson, P. A. (2003). *Performative genders, perverse desires: A bio-history of Thailand's same-sex and transgender cultures*. Retrieved from <http://intersections.anu.edu.au/issue9/jackson.html>
- Jackson, P. A. (2009). Global queering and global queer theory: Thai (trans) genders and (homo) sexualities in world history. *Autrepart*, 49(1), 15-30.
- Jackson, P. A. (2016). *First queer voices from Thailand*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Jackson, S. (2003). Heterosexuality, heteronormativity and gender hierarchy: Some reflections on recent debates. In Weeks, J., Holland, J., & Waites, M. (Eds.) *Sexualities and society*. (pp. 69-83). Cambridge: Polity Press.
- Katz, J. N. (1976). *Gay American history*. New York: Crowell.
- Kinsey, A., Pomeroy, W. B., & Martin, C. E. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. B. Saunders.
- Krafft-Ebing, R. V. (1886). *Psychopathia sexualis*. Stuttgart; Veblag Von Ferdinand Enke.
- Lacan, J. (1978). *The four fundamental concepts of psychoanalysis*. (A. Sheridan, Trans.). Paris: Éditions du Seuil.
- Malinowski, B. (1929). *The sexual life of savages in North-Western Melanesia*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- McIntosh, M. (1968). The homosexual Role. *Social Problems*, 16(2), 182-192.
- Mead, M. (1928). *Coming of age in Samoa*. New York: William Morrow and Co.
- Mitchell, J., & Rose, J. (Eds.) (1982). *Feminine sexuality*. London: The Macmillan Press.
- Mizzi, R.C., & Walton, G. (2014). Catchalls and conundrums: Theorizing “sexual minority” in social, cultural, and political contexts. *Paideusis*, 22(1), 81-90.

- Mondimore, F. M. (1996). *A natural history of homosexuality*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Nye, R. A. (Ed.) (1999). *Sexuality*. Oxford: Oxford University Press.
- Ojanen, T.T., Ratanashevorn, R., & Boonkerd, S. (2016). Gaps in responses to LGBT issues in Thailand: Mental health research, services, and policies. *Psychology of Sexualities Review*, 7(1), 41-59.
- Orter, S., & Whitehead, H. (1981). *Sexual meanings: The cultural construction of gender and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richardson, D. (2005). Desiring sameness?: The rise of a neoliberal politics of normalisation. *Antipode*, 37(3), 515-535.
- Roscoe, W. (1991). *The Zuni man-woman*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Rubin, G. (1975). The traffic in women: Notes on the "Political Economy" of Sex. In R. R. Reiter (Ed.) *Toward an anthropology of women* (pp. 157-210). New York: Monthly Review Press.
- Sandfort, T. S., Schuyf, J., Duyvendak, J. W., & Weeks, J. (Eds.) (2000). *Lesbian and gay studies. An introductory, interdisciplinary approach*. London: Sage.
- Sedgwick, E. K. (1990). *The epistemology of the closet*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Seidman, S. (1997). *Different troubles: Queering social theory and sexual politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simon, W. (2003). The postmodernization of sex. In Weeks, J., Holland, J., & Waites, M. (Eds.) *Sexualities and society*. (pp. 22-32). Cambridge: Polity Press.
- Smith, B. G. (2000). *Global feminisms since 1945*. London: Routledge.
- Sullivan, N. (2003). *A critical introduction to queer theory*. New York: New York University Press.

- Trumbach, R. (1998). *Sex and the gender revolution, volume 1: Heterosexuality and the third gender in enlightenment London*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ulrichs, K. H. (1994). *The Riddle of Man-Manly Love. Volume 1*. (A. Michael, Trans.). Lombardi-Nash. Buffalo, NY: Prometheus Books.
- Vance, C. S. (2005). Anthropology rediscovers sexuality: A theoretical comment. In Robertson, J. (Ed.) *Same-sex cultures and sexualities*. (pp.15-32). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Voss, B. L. (2005). Feminisms, queer theories, and the archaeological study of past sexualities. In Robertson, J. (Ed.) *Same-sex cultures and sexualities* (pp.48-59). Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Walters, S. D. (2005). From here to queer: Radical feminism, postmodernism, and the lesbian menace. In Morland, I., & Willox, A. (Eds.) *Queer theory*. (pp. 6-21). New York: Palgrave Macmillan.
- Warner, M. (1993). *Fear of the queer planet: Queer politics and social theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Warner, M. (2000). *The trouble with normal*. Cambridge: Harvard University Press.
- Weeks, J. (1977). *Coming out: Homosexual politics in Britain from the 19th century to the present*. London: Quartet Books.
- Weeks, J. (1981). *Sex, politics and society*. London: Longman.
- Weeks, J. (1989). *Sex, politics, and society: The regulation of sexuality since 1800* (2nd ed.). London: Longman.
- Weeks, J. (2003). *Sexuality*. London: Routledge.
- Weeks, J., Holland, J., & Waites, M. (Eds.) (2003). *Sexualities and society*. Cambridge: Polity Press.